

Σύμος Π. Γρομμηνίδης

ΔΕΙΞΗ ΚΑΙ ΤΥΠΟΙ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΗΣ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΣΤΗΝ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΜΦΑΝΙΣΗ.

Résumé.

L'objectif de cet article c'est l'étude du processus qui mène à la concrétisation d'une notion en relation avec le phénomène de la deixis. Comme les deictiques assurent l'ancrage d'une relation prédictive à la situation d'énonciation, ou à une situation définie par le contexte, ils attribuent une valeur référentielle à un procès ou à un nominal, en délimitant une notion par l'intermédiaire d'une opération de repérage. Ainsi, nous avons d'une part différencié deux types de repérage, à savoir la "construction" et la "spécification", et, d'autre part, adopté la distinction faite par A. CULIOLI entre les propriétés "discret", "dense" et "compact" d'une occurrence de procès.

Στόχος μας σ'αυτήν την ανακοίνωση είναι η μελέτη των τύπων επισήμανσης που είναι δυνατό να εισαχθούν υπό ένα ενδείκτη.

Είναι αποδεδειγμένο πως η περυσία ενός ενδείκτη μέσσω στο λόγο επιτελεί καταρχήν, τον ορισμό μιας κατηγορηματικής σχέσης ως προς τη στιγμή της εκφοράς του λόγου. Ετσι, μέσσω σ'ένα εκφώνημα, οι ενδείκτες αποδίδουν αναφορική αξία στη διαδικασία ή στο όνομα με τα οποία συνδέονται. Επικουρούν δηλαδή, διαμέσου μιας διεργασίας επισήμανσης, στον τεμαχισμό μιας "έννοιας" της οποίας το τελικό προϊόν ονομάζουμε εμφάνιση (occurrence). Όπως δηλώνει άλλοστε και ο J.-J. FRANCKEL (1989:36): "Μια εμφάνιση περικλείεται σ'ένα φραστικό γεγονός καθορίζοντας τις συντεταγμένες του μέσσω στο χώρο και το χρόνο". Το ερώτημα που ωστόσο προκύπτει, είναι αν όλες οι διαδικασίες επισήμανσης με τον ίδιο τρόπο όπως επίσης και ως προς σημείο η συγκεκριμενοποίηση μιας έννοιας επηρεάζεται από την περυσία ή την απουσία ενδεικτών.

Δεχόμενοι λοιπόν, πως μια διαδικασία μπορεί να ορισθεί ανάλογα με τον τρόπο με το οποίο επιτελείται η δημιουργία της εμφάνισής της, θα μελετήσουμε τον τρόπο συγκεκριμενοποίησης μιας έννοιας σε σχέση με το φαινόμενο της δείξης. Πριν προχωρήσουμε στην κυρίως μελέτη θα ήταν σκόπιμη ίσως η ανάλυση του όρου "έννοια".

1. Έννοιες και εννοιολογική εμφάνιση.

Η "έννοια" είναι ένα σύνολο φυσικών και πολιτισμικών ιδιοτήτων που χαρακτηρίζεται μόνο ποιοτικά και δεν αντιστοιχεί σε λεξικές κατηγορίες όπως είναι το ρήμα, το όνομα, το επίθετο! Ακόμα δηλαδή κι αν η έννοια περιπέμπει σε κάτι όπως η "γάτα", το σημαίνει "γάτα" δεν αναφέρεται σε μια φυσική πραγματικότητα αλλά στην "ιδιότητα γάτα". Αλλιώςτε κάθε έννοια X περιουσιάζεται πάντα στην κατηγορηματική της μορφή "είναι X", άσχετα από την λεξικο-μορφολογική κατηγορία στην οποία θα ανήκει τελικά.

Ο ορισμός μιας έννοιας απαιτεί ακόμη, τη δημιουργία ενός εννοιολογικού πεδίου που αντιπροσωπεύει το πεδίο των εφηρημένων εμφανίσεων της έννοιας στην αντιπροσωπευτική της μορφή. Ετσι κάθε αντικείμενο θεωρούμενο ως εμφάνιση μιας έννοιας (πχ σιμοσία, αγκύρας) θα ανήκει σ'ένα κοινό εννοιολογικό πεδίο?

Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι μια έννοια βρίσκεται πάνω από τις λέξεις και δε δηλώνει συγκεκριμένες λεξικές ενότητες. Οπως σημειώνει και ο A. CULLIOLI (1985:25): "μπορούμε να έχουμε πρόσβαση στην έννοια μόνο διαμέσου του κειμένου και πιο συγκεκριμένα διαμέσου των λέξεων και (...) δεν υπέρχει η σχέση: μια έννοια -> μια λέξη."

Άρα, ο προσδιορισμός μιας έννοιας είναι δυνατός παρά μόνο διαμέσου μιας τάξης εμφανίσεων που δηλώνουν την οριοθέτηση της και περιεχέμουν σε μια εκφωνησιακή πράξη. Οπως θα δούμε και παρακάτω το πέραςμα από την έννοια στην εμφάνιση (η οριοθέτηση δηλαδή μιας έννοιας) πραγματοποιείται κυρίως με δυο τρόπους:

- **ποιοτικά** (ποιοτική οριοθέτηση), όπου η διάκριση μιας εμφάνισης σημαίνει τη δυνατότητα σύγκρισης της ως προς ένα πρότυπο,

- **χρονικο-ποσοτικά** (στιγμική οριοθέτηση), όπου η διάκριση μιας εμφάνισης α από μια εμφάνιση β περιλαμβάνεται διαμέσου του διαφορετικού χωρο-χρονικού προσδιορισμού τους.

Η ποιοτική οριοθέτηση μιας εμφάνισης, μ'άλλα λόγια, να διαφοροποιήσουμε αυτό που είναι Α από αυτό που είναι διαφορετικό του Α, και άρα να ταυτίσουμε μια εμφάνιση σ'ένα πρότυπο. Μ'αυτόν τον τρόπο μπορούμε να διακρίνουμε ανάμεσα στα "καρέκλα" και "τραπέζι". Αντίθετα, η στιγμική οριοθέτηση επιτρέπει τη δημιουργία κατ'επιστημικών εμφανίσεων τη έννοιας. Στα ρήματα, ένας χωρο-

χρονικός προσδιορισμός μιας έννοιας Π διαφοροποιείται από έναν άλλον χωρο-χρονικό προσδιορισμό της ίδιας έννοιας Π, όπως π.χ. στην περίπτωση της επανάληψης. Ο καταμερισμός μιας έννοιας ως τόσο, μπορεί να είναι ανεξάρτητος από την σύνδεση του με μια εκφώνηση (οριοθέτηση μέσα στο χώρο και το χρόνο), ή μπορεί να είναι και το αποτέλεσμα αυτής της σύνδεσης (οριοθέτηση από το χρόνο και το χώρο). Ετσι, διακρίνουμε συνήθως ανάμεσα στην **εμφάνιση του εντοπισμού μιας έννοιας Π**, η οποία σημαίνει τη σύνδεση μιας διαδικασίας με το χρόνο, και την **εμφάνιση μιας έννοιας Π**, η οποία σημαίνει τη δόμηση του εννοιολογικού πεδίου που δηλώνεται από τη διαδικασία. Οι δυο αυτοί τρόποι οριοθέτησης μιας έννοιας μιας οδηγούν στην υπόθεση πως οι όροι κάθε εκφωνήματος είναι προσδιορισμοί μέσα από δυο διαφορετικές υψής σχέσεις:

- μια σχέση **ετερογένειας**, όπου διακρίνουμε μια εμφάνιση ανάμεσα σε άλλες, και
- μια σχέση **εναλλαγής**, όπου η εμφάνιση θεωρείται στην ποιοτική της ιδιομορφία.

Οι δυο αυτοί τύποι σχέσεων εντιστοιχούν, με τη σειρά τους, σε δύο διαφορετικούς τρόπους επισήμανσης μιας έννοιας. Σύμφωνα με αυτά που είπαμε ως τώρα, η επισήμανση μιας έννοιας συνίσταται από τη μία στην τοποθέτηση της μέσα στο χώρο και το χρόνο προσεγγίζοντας την σ'έναν επισημαντή (προσδιορισμός ποσοτικού τύπου), παρόμοια:

1. Πάνω στο τραπέζι υπάρχει ένα βιβλίο και απο την άλλη συνίσταται στον καθορισμό της, υποχέγοντας την, μέσω ενός υποκειμενικού επισημαντή, σ'έναν αντιπροσωπευτικό τύπο (προσδιορισμός ποιοτικού τύπου), παρόμοια:

2. Το βιβλίο είναι πάνω στο τραπέζι. Αρα, μπορούμε να διαφοροποιήσουμε δυο είδη επισήμανσης τα οποία επιτρέπουν τον ορισμό μιας εμφάνισης: την επισήμανση που παραιπάμει σε μια διεργασία δημιουργίας (constitution) και την επισήμανση που παραιπάμει σε μια διεργασία καθορισμού (spécification)³.

Για τη μελέτη του τρόπου επισήμανσης των διαφόρων διαδικασιών που παρουσιάζονται μέσα στο λόγο θα λάβουμε υπόψη μας τη γνωστή διάκριση ανάμεσα σε καταστασιακά, διαδικαστικά ή ρήματα που δηλώνουν γεγονότα, αλλά τις ιδιαιτερότητες καταμερισμού μιας έννοιας. Ετσι θα υποθέτουμε την άποψη του A.

CULIOLI και θα διακρίνουμε τρείς διαφορετικές κατηγορίες διαδικασιών: **τις διακρίσιμες, τις πογκές και τις συμπλεγείς**⁴. Πρέπει όμως, να σημειωθεί από την αρχή πως αυτές ο διαχωρισμός δεν αντικαθιστά τη γνωστή διάκριση που ήδη αναφέραμε. Δε στοχεύει σε μια επανακατάταξη των λεξικών ενοτήτων ή ακόμη σε μια καινούρια ετικετοποίηση των διαδικασιών. Πρόκειται αντίθετα, για μια ταξινόμηση με βάση τις διεργασίες που επμβαίνουν τη στιγμή της δημιουργίας μιας εμφάνισης, που επμβαίνουν δηλαδή κατά τη διάρκεια του ορισμού του τρόπου οριοθέτησης μιας έννοιας⁵.

II. Δείξη και διακρίσιμες διαδικασίες.

Μια **διακρίσιμη** διαδικασία εμπεριέχει την ταυτόχρονη δυνατότητα ποιοτικού και στιγμικού (ποσοτικού) διαχωρισμού. Ετσι, ο χωρο-χρονικός προσδιορισμός της είναι αδιάσπαστος του εννοιολογικού καταμερισμού της, γεγονός που σημαίνει τη σχηματοποίηση της εμφάνισης της διαδικασίας βίαια ενός πρότυπου. Η διεργασία σχηματοποίησης ορίζεται σε συνάρτηση με τη λεξική αξία του ρήματος, αλλά και από τον προσδιορισμό ενός συμπληρώματος (αντικειμένου)⁶. Για παράδειγμα, στο εκφώνημα που ακολουθεί:

3. Ο Γιάννης άνοιξε την πόρτα.
το αντικείμενο "πόρτα" μας επιτρέπει να διακρίνουμε μια εμφάνιση "ανοίγματος". Μ' αυτόν τον τρόπο καθίσταται έγκαιρη η τέλεση μιας διαδικασίας, ορίζοντας ταυτόχρονα ένα κωδικώς "η πόρτα είναι ανοιχτή" και μια ιδιότητα "ανοιγμένη πόρτα". Για την πλήρη μελέτη του φαινομένου ωστόσο, είναι αναγκαίο να διακρίνουμε ανάμεσα στην περίπτωση που ο γραμματικός χρόνος επιτελεί ή όχι τον ορισμό μιας χρονικής στιγμής πάνω στον άξονα του χρόνου.

α. Ο **γραμματικός χρόνος του ρήματος επιμίζεται τον ορισμό ενός χρονικού σημείου**.

Η αναφορά του αντικειμένου δηλώνει, σ' αυτήν την περίπτωση, την υπέρβαση ενός χρονικού και εννοιολογικού ορίου το οποίο αποτελεί το τέρμα της διαδικασίας, γιατί ο εόριστος έχει την ικανότητα να ορίσει το χρονικό σημείο που εντοπίζει μια διαδικασία. Π. Δς εξετάσουμε τα παραδείγματα που ακολουθούν:

4. **Βρήκαμε τον αδερφό μου τον Δοσκά ξυλοκσμένο.**

5. Ο πωλητής **έκλεισε την πόρτα** του καταστήματος στις 8.00.

6. Η μάνα μου υποδέχτηκε τον πατέρα μου με το μαρό στην αγκαλιά και το φαί έτομο.

Παρατηρούμε πως τα αντικείμενα "τον αδερφό μου", "την πόρτα", "τον πατέρα μου" σηματοδοτούν τον εννοιολογικό περιορισμό και τη διάκριση μιας εμφάνισης. Στο 5 η "πόρτα" εισάγει τον προσδιορισμό μιας "πασάτητας κλεισίματος" που επιτρέπει τη δημιουργία μιας "εμφάνισης κλεισίματος". Άρα, η εκφορά του παραδείγματος 5 εγκλείει αφενός την οριοθέτηση του συμβάντος, που είναι το "κλείσιμο της πόρτας" και αφετέρου ότι η πράξη του πωλητή ήταν να "κλείσει" και όχι να "ανοίξει" ή να "καταστρέψει" την πόρτα.

Στα τρία αυτά παραδείγματα λοιπόν, έχουμε να κάνουμε με τη δημιουργία -δόμηση- της εννοιολογικής εμφάνισης μιας διαδικασίας, γιατί ο χρόνος του ρήματος μπορεί να επομιστεί τον ορισμό ενός χρονικού σημείου. Υπάρχει μ'άλλα λόγια, μια εξαρτημένη σχέση ανάμεσα στο αντικείμενο που ορίζει τη διαδικασία (πχ "πόρτα") και σ'αυτή καθ'αυτή τη διαδικασία ("κλείνω").

Έτσι αν θεωρήσουμε τα δυο είδη επισημάνσης που προαναφέραμε, τη "δημιουργία" και τον "καθορισμό", η σχέση που υπάρχει ανάμεσα στο αντικείμενο και τη διαδικασία επιφέρει και τα 2. Αν δηλαδή πάρουμε το παράδειγμα 5, παρατηρούμε πως πρώτα έχουμε τη δημιουργία μιας εμφάνισης "κλεισίματος", χάρη στο αντικείμενο, και σε δεύτερη φάση τον καθορισμό της "πόρτας" ως το αντικείμενο της πράξης που δηλώνεται από το "κλείνω".

Αντίθετα, στο παράδειγμα που ακολουθεί ο πακνός χαρακτηρισμός της διαδικασίας κάνει τη σχέση μεταξύ αντικείμενου και ρήματος να είναι σχέση καθορισμού, η οποία εδυνατεί να ορίσει το εύρος της διαδικασίας και άρα τον ορισμό μιας ιδιότητας:

7. Σθες το βράδυ δούλεψα δυο ώρες?
Ας εξετάσουμε, μέσα από τα παραδείγματα που ακολουθούν, το ρόλο των ενδεικτών κατά τη διαδικασία επισημάνσης των διακρίσιμων διαδικασιών:

8. Εκεί αγόρασα ένα πολύ όμορφο μπλουζάκι.

9. Κι εγώ έψαχνα εφορμή να πάω κοντά της, γιατί ήτανε πολύ σκοτεινά και φοβόμουνα. Τότε ακούσαμε τα μερικά λόγια...

10. Σθές ο πωλητής έκλεισε την πόρτα του καταστήματος στις 8.00.

Παρετηρούμε πως οι ενδείκτες δεν επιφορτίζονται σ'αυτήν την περίπτωση με τη διάθρωση της κατ'οικειωμένης εδραίωσης της διαδικασίας, αλλά διακρίνουν τα χρονικά όρια που ορίζονται από το χρόνο του ρήματος. Η επισήμανση της κατηγορηματικής σχέσης πρέπει, λοιπόν, να θεωρηθεί ως επισήμανση επανα-καθορισμού, η οποία επιφέρει, εξαιτίας του διακριτικού χαρακτήρα της διαδικασίας, την εστίαση του εσωτερικού του εννοιολογικού πεδίου.

β. Ο γραμματικός χρόνος του ρήματος δεν απορίζεται τον ορισμό ενός χρονικού σημείου.

Όταν ο γραμματικός χρόνος του ρήματος δεν αναλαμβάνει τον ορισμό ενός χρονικού σημείου, η διεργασία επισήμανσης παραπέμπει αποκλειστικά στη διάθρωση μιας εμφάνισης και όχι στον καθορισμό της σε σχέση με τις συντεταγμένες της εκφοράς.

Ο όρος που επιστημάνεται δεν καθορίζεται ποσοτικά, μέσα από τη σχέση του ως προς τον επιστημαντή, αλλά μόνο ποιοτικά. Μ' άλλους λόγια το αντικείμενο ορίζεται ως το -τέον- (able) της διαδικασίας, αλλά η διαδικασία δεν εντοπίζεται. Έτσι, η αποσεία μιας συγκεκριμένης χρονικής εδραίωσης παραπέμπει στη δημιουργία μιας ομάδας εμφάνισων και όχι σε μια μόνο εμφάνιση που θα επέφερε ταυτόχρονα την ετερογένεια και την αλλαγή του αντικειμένου.

Στην περίπτωση που ενεστώσει ο ορισμός ενός χρονικού σημείου συνδέεται με την παρουσία προσδιορισμών που προκύπτουν από το γλωσσικό ή το επικοινωνιακό περιβάλλον :

11. Ανοίγω τα δέματα.

12. Γράψω το γράμμα που μου ζήτησες.

13. Πάω στην παρολία. Θέλεις να έρθεις μαζί μου;

Στα παραδείγματα 11 και 12 τα αντικείμενα "τα δέματα", "το γράμμα" παρέχουν τη δυνατότητα δημιουργίας μιας εννοιολογικής εμφάνισης ποιοτικά καθορισμένης, παρόλη την αδυναμία του γραμματικού χρόνου να διακρίνει ένα χρονικό σημείο πάνω στον χρονικό άξονα. Αρα η ποσότητα "των δεμάτων" και η έκταση του "γράμματος" αποτελούν τα όρια της προς ενεργοποίηση διαδικασίας. Μπορούμε λοιπόν να διακρίνουμε, σε ποιοτικό επίπεδο, αυτό που είναι Α από αυτό που είναι διαφορετικό, και έτσι να διαθρώσουμε το εσωτερικό του εννοιολογικού πεδίου. Στο παράδειγμα 13, η οριοθέτηση της διαδικασίας εισάγεται από την αλλαγή τόπου, ο οποίος δηλώνει έναν εννοιολογικό καταμερισμό.

Η χρήση των ενδεικτών σε εκφωνήματα αυτού του τύπου εμπιρεύει λοιπόν, τον προσδιορισμό του τρόπου εντοπισμού της διαδικασίας, γιατί οι ενδείκτες ορίζουν ένα στοιχείο από την τάξη των χρονικών σημείων. Εδώ, οι ενδείκτες θεμελιώνουν μια χρονική στιγμή η οποία εντοπίζει τη διαδικασία. Μ'αυτόν τον τρόπο επιτελούν τη δημιουργία μιας εμφάνισης εντοπισμού που είναι ήδη καθορισμένη ποιοτικά. Ας εξετάσουμε τα παρακάτω παραδείγματα:

14. Στη Νόκπολη με άφησε το βολπόρι και τώρα πάλω στη Ρώμη.
15. Ο αστυνομικός ανοίγει τώρα, μπροστά στα έκπληκτα μόντια των δημοσιογράφων, τη βελίτσα του θύματος.
16. Ο Αχλλέας τη φωτογραφίζει τώρα μέσα στη βόρκα που νόηκισε.

Ο ομιλητής επικεντρώνει, με τη χρήση του "τόρα", το εσωτερικό του εννοιολογικού πεδίου τη στιγμή της εκφοράς. Το εννοιολογικό πεδίο έχει δημιουργηθεί από το αντικείμενο, αφού πρώτα θεωρήθηκε το εξωτερικό του. Ξεκινάμε, λοιπόν, από το εσωτερικό για να επαναδημιουργήσουμε το γεγονός ότι το υποκείμενο της εκφοράς πέρασε από το εξωτερικό στο εσωτερικό του πεδίου τη στιγμή της εκφοράς του λόγου.

Η διαδικασία οριοθέτησης της έννοιος που δηλώνεται από τη διαδικασία είναι παρόμοια μ'αυτήν που αναφέραμε, όταν το εκφώνημα είναι στον παρατατικό. Και σ'αυτήν την περίπτωση ο ομιλητής επικεντρώνει το εσωτερικό του εννοιολογικού πεδίου, αφού πρώτα έχει θεωρήσει το συμπλήρωμα του.

17. Ο Alan ήπια κι άλλο, η εικόνα έγινε θολή, τώρα έβλεπε μόνο τα ξαθιά μαλλιά πάνω στο κόκκινο μαξιλάρι, άρχισε να μιλάει μέσα στον καθρέφτη...

18. Τώρα ζωγράφισε τα λουλούδια του κήπου του.

19. Την περιμένανε τότε την Δευτεριά.

Ανακεφαλαιώνοντας, αξίζει να σημειωθεί πως όταν ο χρόνος του ρήματος μπορεί να ορίσει ένα χρονικό σημείο έχουμε ταύχρονα ποιοτική και ποσοτική οριοθέτηση της έννοιος. Αντίθετα, όταν ο χρόνος του ρήματος δε μπορεί να ορίσει ένα χρονικό σημείο, ο ποιοτικός προσδιορισμός της διαδικασίας προηγείται του ποσοτικού. Η χρονική οριοθέτηση της διαδικασίας έρχεται δεύτερη. Ετσι στην πρώτη περίπτωση η παρασώα ενός ενδεικτη μέσα στο εκφώνημα

επιτελεί τον επανακαθορισμό ενός χρονικού σημείου, ενώ στη δεύτερη περίπτωση επιτελεί τον καθορισμό ενός καταστασιακού εντοπισμού.

III. Δείξη και ποικνοί όροι.

Μια **ποκνή διαδικασία** παρεπέμπει στη δημιουργία μιας εμφάνισης χωρίς να εμπεριέχει τη διεργασία σχηματοποίησης. Σ' αυτήν την περίπτωση η οριοθέτηση της έννοιας πραγματοποιείται διαιρέσει μιας διεργασίας ανάληψης - αφαίρεσης χωρίς να υπάρχει εννοιολογικός καταμερισμός. Οι διαδικασίες μπορούν να παρεμφραθούν ως "υπάρχει ένα γεγονός ...", πράγμα που σημαίνει πως η κατηγορηματική σχέση θεωρείται στο σύνολο της. Έτσι μένει εκφώνημα όπως το ποικνοί:

20. Έγραψε ένα γράμμα.
εννοώ πως "υπήρξε το γεγονός γραφής ενός γράμματος". Ο καταμερισμός της έννοιας πετυχαίνεται διαιρέσει της χρονικής οριοθέτησης της διαδικασίας, με τρόπο δηλαδή εξωγενή και το αντικείμενο "ένα γράμμα" είναι αυτό που παρέχει στη διαδικασία ένα όριο επίτευξης. Το ίδιο συμβαίνει και στο ποικνοί παρεπέμμο:

21. Κοιμήθηκε μια ώρα.
όπου το αντικείμενο "μια ώρα" αποδίδει στη διαδικασία μια χρονική οριοθέτηση που εμπεριέχει επίσης και την εννοιολογική της οριοθέτηση. Πρέπει ωστόσο και σ' αυτήν την περίπτωση να διακρίνουμε δυο περιπτώσεις.

α. Ο γραμματικός χρόνος του ρήματος επομίζεται τον ορισμό ενός χρονικού σημείου.

Οι συμπαιγείς διαδικασίες που είναι σε αόριστο χρόνο δεν έχουν ορισμένη σημασία αν δεν είναι ενταχμένες σ' ένα ευρύτερο γλωσσικό περιβάλλον το οποίο θα δηλώνει την αναγωγή τους σ' ένα συγκεκριμένο χρονικό σημείο. Ας εξετάσουμε τα ποικνοί παρεπέμμοι:

22. Κοίταξε γύρω της καλά, **παρατήρησε** με την ψυχία της.

23. Οι μηχανικοί **εξεχθήκαν** στα βουνά και στους κόμπους της Αττικής.

24. Αγοράσαμε εργαλεία: κασμάδες, πικούνια, λατούς, ψαλίδια.

Στα ποικνοί 21 και 22 τα εκφωνήματα μπορούν δύσκολα να ερμηνευθούν χωρίς να λάβουμε υπόψη μας επιπλέον προσδιορισμούς που

να επιτελούν τον ορισμό ενός χρονικού σημείου. Ακόμη και στο παρόδειγμα 24 η αναφορά των "εργαλεία: κοσμάδες, πικάνια, λαστούς, ψυάκια" δεν μπορεί να ορίσει την έκταση της διωδικασίας "αγαράζω".

Αντίθετα ο εντοπισμός των διωδικασίων σ'ένα χρονικό σημείο το οποίο είναι σε σχέση διαφοροποίησης με τη στιγμή της εκφοράς διενεργείται με τη χρήση ενός ενδείκτη, ενώ εισάγεται τονόχρονα το όριο ανέμεσα "σ'αυτό που είναι" και "σ'αυτό που δεν είναι". Ωστόσο κομμία διάρθρωση του εννοιολογικού πεδίου που δηλώνεται από τη διωδικασία δεν είναι δυνατή πέρα από τα όρια που εγκαθίσταονται επί τους ενδείκτες:

25. Ανέδνε τώρα κι αυτό μια ανία, μια ασχήμια.

26. Εκεί, το τραμ που, ως τώρα πήγαινε σαν χελώνα, πήρε φόρα.

27. Τότε είδε το πρόσωπο του Μανώλη.

Οι ενδείκτες δηλώνουν σ'αυτήν την περίπτωση τη χρονική οριοθέτηση της εμφάνισης μιας έννοιως χωρίς ωστόσο, να μπορούν να εγκαταστήσουν μια εναλλαγή ως προς άλλες εμφανίσεις της ίδιας έννοιως. Έτσι σε αντίθεση με τις διακρίσιμες διωδικασίες, εδώ ο επισημαντής που οικοδομεί το εκφώνημα δεν είναι το αντικείμενο, αλλά ο χρονικός ενδείκτης, γεγονός που μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως οι ενδείκτες επιτελούν σ'αυτήν την περίπτωση μια δημιουργική επισημάνση.

Θα μπορούσαμε λοιπόν να πούμε μια πυκνή διωδικασία δε μπορεί να θεωρηθεί έξω από τα χρονικά όρια που θέτει ο κύριος επισημαντής του εκφωνήματος και όρα δε υπάρχει σύζευξη μεταξύ χρονικής εδραίωσης και εννοιολογικής διάρθρωσης. Σε αντίθεση με τις διακρίσιμες διωδικασίες, η στιγμή εντοπισμού είναι διαχωρισμένη από τη στιγμή επικύρωσης της εμφάνισης.

β. Ο χρόνος του ρήματος δεν επορίζεται τον ορισμό ενός χρονικού σημείου.

Όταν μια πυκνή διωδικασία είναι στον εναπώτα οπτός έχει ενεργητική σημασία υπό την έννοια ότι κομμία εμφάνιση διωδικασίας δε μπορεί να σταθεροποιηθεί σε χρονικό επίπεδο. Αυτή η ιδιαιτερότητα θα μπορούσε να εξηγηθεί από το γεγονός ότι τα συμπληρώματα της διωδικασίας που δηλώνεται από το ρήμα δε είναι προσδιορίσιμα. Ας εξετάσουμε τα παρακάτω παραδείγματα:

28. Γράφω λίγα και σβήνω πολλά.

29. **Τρόω** στριμωγμένος σε μιαν όκρη του τραπεζιού.

30. Ενα σωρό παλιόκάρια **πουλάνε** (...) τσίκλες, μέντες, κορυμέλες, (...).

Στο παρόδειγμα 28 έχουμε εμφανίσεις "γροφίματος" και "σβησίματος" χωρίς όμως να είναι σταθεροποιημένες, έτσι ώστε να μπορούμε να δηλώσουμε το σωτηρικό του εννοιολογικού πεδίου της εμφάνισης. Ακόμη, οι προσδιοριστές "λίγα", "πολλά", όπως και το "στριμωγμένος σε μια όκρη του τραπεζιού", στο 29, δημιουργούν μια ποιοτική επικύρωση της διαδικασίας, που δε σημαίνει ωστόσο τη διάκριση της διαδικασίας. Όταν όμως έχουμε την παρουσία ενός ενδείκτη μέσα στο εκφώνημα, αυτός μπορεί να επομιστεί τη διάφρωση μιας τζξης χρονικών σημείων:

31. **Τώρα κοιτάξω** με ορθάνοιχτα τα μάτια.

32. **Τώρα τραγουδάμε** όλες μαζί εγκλωσμένες.

33. **Τώρα απεργεί** η Δωφονόλα και όλη της η τζξη.

Οι ενδείκτες επιτελούν σ'αυτήν την περίπτωση τη δημιουργία ενός επιστημοντή ως προς τον οποίο εντοπίζεται η διαδικασία. Έτσι, αντίθετα με την περίπτωση όπου ένας ενδείκτης κατογράφεται με μια διακρίσιμη διαδικασία, εδώ οι ενδείκτες αποτελούν το βασικό επιστημοντή του εκφώνηματος. Σ'αυτήν την περίπτωση, δεν έχουμε πλέον να κάνουμε με την εμφάνιση μιας διαδικασίας, αλλά με την εμφάνιση του εντοπισμού της διαδικασίας. Ακόμη, στην περίπτωση των πυκνών διαδικασιών σε ποσοπιακό οι ενδείκτες επιτελούν τη δημιουργία ενός συνόλου χρονικών σημείων και ακολουθεί σε δεύτερη φάση η εμφάνιση ενός εντοπισμού. Δε δούμε τα παδείγματα που ακολουθούν:

34. Ο Μάρκ άνοιξε τα μάτια.(...) **Τώρα** το νησί τον μισούσε.

35. -Στο βεραντόκι, πίσω, πλύνουμε τα πλακάκια και **τώρα** έλαμπαν τα ωραία κόκκινα ρομβοειδή σχήματα τους.

36. **Τότε ζωγράφισε** τοπίο, λουλούδια, σπίτια.

IV. Δείξη και συμπαγείς διαδικασίες.

Μια **συμπαγής διαδικασία** περιλαμβάνει σε έννοιες που μπορούν να αποκτήσουν υπόσταση παρά μόνο διαμέσου του χωρο-χρονικού προδιορισμού και με την παρέμβαση ενός εξωτερικού παράγοντα -το υποκείμενο της διαδικασίας-. Ετσι, στα παραδείγματα:

37. Υπήρξε όμορφος

38. Κατέλαβε το μήνυμά μου

δεν έχουμε τη δημιουργία μιας εμφάνισης "ομορφιάς" ή "κατανόησης" που να επιβάλει τον εννοιολογικό καταμερισμό, αλλά την επικύρωση, μέσω του υποκειμένου, της κατηγορηματικής σχέσης κατά τη διάρκεια ενός συγκεκριμένου φραστικού γεγονότος. Σε αντίθεση με μια πακή διαδικασία, η κατηγορηματική σχέση σ'αυτήν την περίπτωση δεν αντιμετωπίζεται ως ενιαίο σύνολο αλλά ως προς τους όρους που την αποτελούν. Το βρασικό χωρακτηριστικό λοιπόν, μιας συμπαγούς διαδικασίας είναι η αδυναμία διαχωρισμού της σε αυτόνομες εμφανίσεις. Είναι λοιπόν προφανές πως μόνο τον τύπο διαδικασιών μόνο η χρονική οριοθέτηση είναι συμβατή. Άρα, όπως δηλώνουν και τα παραδείγματα που ακολουθούν, έχουμε να κάνουμε με εμφανίσεις εντοπισμού της διαδικασίας και όχι με εμφανίσεις της διαδικασίας.

39. Ο Γιάννης υπήρξε εγγενικός μαζί μου.

40. Ο Κώστας υπήρξε διάσημος.

41. Η επίσκεψη υπήρξε σύντομη.

Παρατηρούμε πως ο γραμματικός χρόνος καθώς και το συντακτικό υποκείμενο παρέχουν τη χωρο-χρονική υποστήριξη των κατηγορημάτων "είναι εγγενικός", "είναι διάσημος", "είναι σύντομος". Ο ομιλητής προσδιορίζει μια ιδιότητα που αφορά το υποκείμενο του κατηγορηματος. Το ρήμα προσδιορίζει ποιητικό, λοιπόν, τη σχέση που υπάρχει μεταξύ των δυο όρων της κατηγορηματικής σχέσης, αλλά ο ορισμός των όρων είναι αυτόνομος.

Οι εμφανίσεις που ορίζονται χωρακτηρίζονται μόνο από μια σχέση ενωλλογής και όχι στερογένειας. Ετσι είναι δυνατά να διακρίνουμε μεταξύ του "είναι εγγενικός" και "είναι κακός" ή μεταξύ του "είναι σύντομος" και του "είναι μακρός", χωρίς να μπορούμε ωστόσο να θεωρήσουμε τη λήψη μιας ποσότητας "εγγενικός"

ή "μήκος". Μ'άλλα λόγια η εννοιολογική οριοθέτηση δεν επεκτείνεται και στο χρονικό επίπεδο. Το πέρας μας από το εξωτερικό στο εσωτερικό του εννοιολογικού πεδίου δεν προχωματοποιείται, όπως στην περίπτωση των πυκνών διωδικασίων, μέσα στο χρόνο.

Αν λάβουμε, λοιπόν, υπόψη μας τις ιδιαιτερότητες των συμπλεγών διωδικασίων, μπορούμε να υποθέσουμε πως, όταν το ρήμα είναι σε αόριστο, οι ενδείκτες δεν επμβαίνουν για να εντοπίσουν την κατηγορηματική σχέση, γεγονός που θα αποκτούσε έναν εννοιολογικό καταμερισμό, αλλά για να διακρίνουν ένα χρονικό σημείο (ή μια τάξη σημείων) στο οποίο η κατηγορηματική σχέση επικυρώνεται. Ας επαναεξετάσουμε το παράδειγμα 50 προσθέτοντας τον ενδείκτη "τότε".

40' Ο Κώστας υπήρξε διόσημος τότε.

Σ'αυτό το παράδειγμα το "τότε" δεν επιτελεί ούτε τον επανακυκλοφορισμό ενός χρονικού σημείου, όπως στην περίπτωση των πυκνών διωδικασίων, ούτε ακόμη τη δημιουργία του, όπως στην περίπτωση των διακριτικών διωδικασίων. Ο ενδείκτης επαναριοθετεί τη χρονική χωρσία της διωδικασίας επιτελώντας τον εντοπισμό του κατηγορηματος (η πρώτη οριοθέτηση επιτελείται από το γραμματικό χρόνο).

Ακόμη, όταν οι χρονικοί ενδείκτες συναντιούνται με συμπλεγείς διωδικασίες σε ενστώτα, αυτοί διενεργούν επίσης τη χρονική οριοθέτηση της έννοιας της διωδικασίας. Ομως, αντίθετα με την περίπτωση του αόριστου, οι ενδείκτες διενεργούν τη δημιουργία μιας τάξης (ομάδας) χρονικών σημείων στα οποία είναι δυνατή η επικύρωση της σχέσης μεταξύ του κατηγορηματος και του υποκειμένου. Ας εξετάσουμε τα παρακάτω παραδείγματα:

41. Κοιμόμασταν δέκα-δέκα στους θαλάμους. Τώρα είμαστε μιά χαρά.

42. Τώρα η Πόπη είναι μια παχουλή κυρία.

43. Τώρα η Ελένη είναι σφράνται δύο χρονώ και τεσσάρων μηνών.

V. Επίλογος

Τελειώνοντας θα σημειώσουμε πως η διεργασία επισήμανσης που επιτελείται από τους ενδείκτες διάφερε αναλόγα με τη λειτουργία των διωδικασίων, αναλόγα δηλαδή με τον τρόπο που

προσδιορίζεται η εμφάνιση της έννοιας που δηλώνουν, καθώς και ανέλεγα με το εν ο χρόνος του ρήματος μπορεί να ορίσει ή όχι ένα χρονικό σημείο πάνω στο χρονικό άξονα. Ο πίνακας που ακολουθεί ανακεφαλαιώνει τις διεργασίες που κάθε φορά επιτελούνται:

Είδη Δικδικασίων			
ΧΡΟΝΟΙ	Διακριτική	Πύκνη	Συμπεγής
Αόριστος	Επικρατούσα ορισμός μιας εμφάνισης	Δημιουργία μιας εμφάνισης	Οριοθέτηση μιας εμφάνισης
Ενεστώτας / Παρεκτακτικός	Προσδιορισμός μιας εμφάνισης	Δημιουργία μιας τήξης εμφάνισεων εντοπισμού	Οριοθέτηση μιας τήξης εμφάνισεων εντοπισμού

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Για την ανάλυση των όρων "έννοια" και "εμφάνιση", πβ Α. CUIOLI (1982) και (1990).
2. Σχετικά με τα χωροχρονιστικά του εννοιολογικού πεδίου πβ DELVEROUDI, TSAMADOY, VASSILAKI (1993)
3. Σύμφωνα με τον D. PAILLARD (1992:78) η πρώτη διεργασία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως: "δοθέντος ενός όρου A, αυτός ο όρος χρησιμοποιείται για τη δημιουργία ενός όρου B". Όσο για τη δεύτερη διεργασία μπορεί να χαρακτηριστεί ως: "ενός όρου A προσδιορίζεται από τη σχέση του μένων όρο B που μπορεί να είναι ίδιος ή διαφορετικός από αυτόν."
4. Για περισσότερες πληροφορίες πάνω στο θέμα FRANCKEL, PAILLARD (1989), (1991), (1992), FRANCKEL, PAILLARD, DE VOGUE (1989) και TZEVELEKOY (1995)
5. Θα μπορούσαμε ακόμη να πούμε πως η διάκριση αυτή δηλώνει λειτουργίες και όχι τήξεις δικδικασίων, μας επιτρέπει άρα να ορίσουμε σε κάθε δικδικασία τις σχέσεις μεταξύ ποιοτικής και ποσοτικής (στιγμικής) οριοθέτησης και μιας οδήγει σε μια επανεθεώρηση των χρονικών διακρίσεων.
6. Ο δικκριτικός χωροκτήρας της δικδικασίας μπορεί να οφείλεται:
 - ή στην επισήμανση ως προς ένα διακρίσιμο αντικείμενο (οπότε μιλάμε για δικκριτικοποιημένη δικδικασία), παράδειγμα:

Ο Γιάννης ήπια τον καφέ του.

ή, στη λεξική αξία της, η οποία θα απαιτεί ένα αντικείμενο που θα είναι ο επιστημοντής οικοδόμησης του εκφωνήματος:

Ο Γιάννης έπιασε ένα βάζο.

ή, τέλος από τη σημασία της:

Έφυγε στις 8:00.

7. Τα παρθεύγματα που ακολουθούν μας δείχνουν, ωστόσο, πως η ανωφορά του αντικειμένου δεν είναι απαραίτητη για τη "δόμηση" της εμφάνισης μιας διαδικασίας, όταν πρόκειται για ρήματα κίνησης:

-**Ηρθαμε** τόσος κόσμος.

Πήγαμε με τα πόδια.

Έφυγε η αρραιβωνιστικιά του Αχιλλέα.

Σ' αυτήν την περίπτωση η σημασία των ρημάτων "έρχομαι", "πηγαίνω" και "φεύγω" εμπεριέχει μια τοπολογική χρηματοποίηση που σηματοδοτεί το πέρασμα από ένα σημείο Α σε ένα σημείο Β κι έτσι προϋπάρχει η εννοιολογική διαίρεση χωρίς την απαραίτητη χρήση ενός αντικειμένου.

8. Πρέπει να σημειωθεί πως αν συγκρίναμε τα παρθεύγματα που αναφέραμε με τις διακρισιμες διαδικασίες, αντιλαμβανόμαστε ότι στην περίπτωση των πυκνών διαδικασιών, ο ενεστώτας μπορεί να έχει και άλλες σημασίες πέρα από αυτή που δηλώνει το σύγχρονο με τη στιγμή της ομιλίας. Το παρθεύγμα που ακολουθεί το αποδεικνύει:

-Σ' αυτό το ξέφωτο που σε έχει πάει, ανεβείνω **συχνά** τις νύχτες και κοιμάμαι. **Εκεί βλέπω** όνειρα παρόξενα.

Ο ενεστώτας, παρόλη τη χρήση ενός ενδέκτη σε θεματική θέση, έχει εδώ ενερκτική σημασία. Αυτή η ιδιαιτερότητα θα μπορούσε να εξηγηθεί από την απουσία ενός προσδιορισμένου αντικειμένου που θα καθόριζε σε χρονικό επίπεδο την έκταση της διαδικασίας, ή ακόμη από τη σημασία του ρήματος. Έτσι τα "όνειρα" δεν επικυρώνονται μόνο για μια χρονική στιγμή, αλλά για ένα σύνολο σημείων που διακρίνονται από το "συχνά". Το ίδιο πρόβλημα τίθεται και στην περίπτωση του παρθευτικού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- CULIOLI Antoine. (1982), "Rôle des représentations métalinguistiques en syntaxe", XIIIème Congrès International des Linguistes, Tokyo, Collection ERA, D.R.L., Paris VII, Complément au volume 2, 30 σελ.
- (1990) *Pour une linguistique de l'énonciation*, Paris: Ophrys, 225 σελ.
- DELVEROUDI Rhéa, TSAMADOY Irène, VASSILAKI Sophia. (1993), *Contribution à l'étude de la modalité en grec moderne: le marqueur 'εκ'*, Paris: Université Paris VII, 45 σελ.
- FRANCKEL Jean-Jacques. (1989), *Etude de quelques marqueurs aspectuels du français* Genève-Paris: Droz, 433 σελ.
- FRANCKEL Jean-Jacques, PAILLARD Denis. (1989), "Objet Complément- Repère", in *Langages*, n° 94, Larousse, σελ. 115-127.
- (1991), "Discret, dense, compact: vers une typologie opératoire", in *Travaux de linguistique et de philologie* Strasbourg Nancy.
- (1992), "Objet: construction et spécification d'occurrences", in *Le Cîrè des Langues* n° 4, σελ. 29-43.
- FRANCKEL Jean-Jacques, PAILLARD Denis, DE VOGUE Sarah. (1989), "Extension de la distinction discret, dense, compact, au domaine verbal", in *Termes massifs et termes comptables*, Actes du colloque de Metz (26-27 Nov.), Centre d'analyse syntaxique de l'Université de Metz, Klincksieck, σελ. 239-247.
- TZEVELEKOY Maria. (1995), *Catégorisation lexicale et aspect*. *Le système aspectuel du grec moderne*, Διδ. Διατριβή, Université Paris VII, 566 σελ.
- Δέξαις Κλειδίω
έννοιω, εμπόλιση έννοιω, οριθέτηση/δημοσργίω/προσδιορισμός εννοιολογικήσ εμπόλισησ, ποιολική/στιγμική οριθέτηση έννοιωσ, δημοσργίω/κοθορισμός επισήμωσησ, διοκρίσμη/ποικνή/σμπωγήσ διοδικωσίω.